

ARKADIUSZ ADAMCZUK – LUBLIN

**„ŻYWOTY” PLUTARCHA
Z KSIĘGOZBIORU JOHANNESA SOMMERFELDA.
PRZYCZYNEK DO DZIEJÓW BIBLIOTEK PROFESORÓW UJ
W ŚREDNIOWIECZU**

O tym, iż biblioteki kryją w swych zasobach prawdziwe, choć czasem niepozorne skarby, nikogo przekonywać nie trzeba. Czasem również stają się one miejscem odkryć dzieł nieznanych czy zaginionych, co dziwić może w pierwszej chwili postronnego obserwatora, przekonanego, że w takim miejscu wszystko już opracowano i opisano – a jednak nie zawsze.

Wkrótce po rozpoczęciu pracy w dziale starych druków w Bibliotece Uniwersyteckiej KUL piszący te słowa, w trakcie prac porządkowych prowadzonych w magazynie, zwrócił uwagę na okazały tom in folio. Miejsce na półce wskazywało na pochodzenie książki z XVI wieku. Potwierdził to również katalog kartkowy. Rękopiśmienna, dość stara karta zawierała jedynie informację, iż *Plutarchus Historiographus Liber de viris clarissimis: E greco sermone in latinum divisio plurimorum[m] interpretationibus virorum illustrium translatus*, jest drukiem z XVI wieku. Pewne cechy woluminu, zaobserwowane podczas oglądania książki wskazywały jednak na wcześniejszą, niż sugerowana przez katalog, datę wydania. Pozwalały one na przypuszczenie, iż jest to inkunabuł.

Księga wydrukowana została in folio, w dwóch współprawnych tomach (fot. 1). Zawiera w sumie 513 nieliczbowanych kart o rozmiarach 392 × 285 mm. Tekst złożony został w jednej kolumnie, w 49 wierszach na stronie. Na początku każdego rozdziału pozostawiono miejsce na ręczne dopisanie bądź domalowanie inicjału o wysokości 8 linii (fot. 2). Reprezentanty pojawiają się jednak bardzo sporadycznie. Czcionka nosi charakter antykwy, zastosowano w niej jednak liczne abrewiatyry i symbole o niewątpliwie średniowiecznej proveniencji. Szczególnie charakterystyczny jest krój czcionki *R* (fot. 2). W druku brak jest strony tytułowej, ale też i kolofonu. Nie pojawiają się żadne oznaczenia pomocnicze takie jak kustosze czy reklamanty.

Przypuszczenia, na podstawie powyższych cech, iż mamy do czynienia z inkunabułem, potwierdziła konfrontacja z bibliografiami. Książkę tą notuje Graesse¹, wskazując na elementy jakie daje się zauważyć w dziele, a więc tytuł, ilość tomów, format, brak reklamantów i sygnantów. Zauważa również charakterystyczny krój czcionki *R*. Powołując się na v. Brauna², przypisuje ten druk Johannowi Mentelinowi, drukarzowi działającemu w Strasburgu w latach 1458-1478³. Atrybucję taką, uzasadnioną krojem czcionki *R*, przytacza również Brunet w swoim *Manuel du Libraire et de L'Amateur de Livres*. Autor ten podaje również datę około 1472 roku jako prawdopodobny czas druku, jak też dalsze szczegóły pozwalające na bezsporną identyfikację tego dzieła⁴. Na charakterystyczny kształt litery *R* zwraca również uwagę Hain notując książkę pod nr. 13124⁵. Bardziej trafna jest chyba jednak atrybucja z *Catalogue of Books printed in the XVth Century now in the British Museum*⁶, gdzie nasz druk przypisany jest nie samemu Mentelinowi, a jego zięciowi, zwanemu Drukarzem – R (The R – Printer) od wspomnianego już szczegółu (vide fot. 2). Postać ta utożsamiana jest z Adolfem Ruschem († 1489), drukarzem sztrasburskim. Jest on istotną postacią w historii czarnej sztuki, bowiem jako pierwszy stosował antykwę własnego projektu⁷. Zasób typograficzny przedstawiony w *British Museum Catalogue*, pozwala stwierdzić, iż w Żywotach Plutarcha z tej edycji został zastosowany tzw. typ 103⁸ (fot. 3). Zaslugą Adolfa Rusha, która wiąże się z takim właśnie a nie innym stylem czcionki jest propagowanie w swoim kręgu kulturowym humanizmu. Czynił to, między innymi, przez drukowanie dzieł z zakresu literatury antycznej czy autorów humanistycznych⁹. Oba te nurty łączy w sobie opisywany inkunabuł. Zawiera on bowiem nie tylko nowy materiał typograficzny, lecz przede wszystkim nową – humanistyczną treść, która zainteresowała jednego z pierwszych posiadaczy książki.

Dzieło Plutarcha zawiera łacińskie tłumaczenia żywotów sławnych ludzi. Tytuł, identyfikujący dzieło, w brzmieniu takim jak na karcie katalogowej przytoczonej powyżej, pojawia się dopiero na karcie 3^r (fot. 2). Kompilacja ta została

¹ J. G. T. Graesse, *Tresor de livres rares et precieux ou nouveau dictionnaire bibliographique*, Gorlich, ed. Milano 1950, t. 5, s. 361.

² V. Braun, *De libris in bibl. monast. ad SS. Udair et Afram Auguste exst.*, t. 1, s.111; *Dibdin*, t. 2, s. 275, cyt. za Graesse, *Tresor de livres*, s. 361.

³ *Encyklopedia wiedzy o książce*, Wrocław 1971, k.1510.

⁴ J. C. Brunet, *Manuel du Libraire et de L'Amateur de Livres*, Paris 1863, t. 4, k. 736.

⁵ L. Hain, *Repertorium bibliographicum*, Milano 1948, V. II, pars II, s. 127.

⁶ *Catalogue of Books printed in the XVth Century now in the British Museum*, London 1963, Litographic reprints, part 1, s. 62;

⁷ *Encyklopedia wiedzy o książce*, Wrocław 1971, k. 2116; O. Hlavsa, F. Sedláček, *Typografická pisma latinkova*, Praha 1957, s. 30

⁸ *Catalogue of Books printed in the XVth Century now in the British Museum*, London 1963, Fascimiles, parts I – III, plansza V, typ 103.

⁹ Hlavsa, Sedláček, *Typografická pisma latinkova*, s. 30; E. P. Goldschmidt, *The Printed Book of the Renaissance*, Amsterdam 1966, s. 5; J. S. Gruchał, *Iucunda Familia Librorum, humaniści renesansowi w świecie książek*, Kraków 2002, s.197-198.

wydana przez Joannesa Campanusa († 1477), znakomitego pisarza XV wiecznego. Był on uczniem Wawrzyńca Vallo w Neapolu, później studiował prawo, grekę i literaturę w Perugii. Został mianowany przez Piusa II biskupem Kortony w Kalabrii, potem w Teramo. Będąc człowiekiem uczonym i wielkich zdolności zajmował się, oprócz pisania dzieł własnych, również edycją dzieł klasyków¹⁰. Było to w 2 poł XV wieku i później jedno z ważniejszych zadań dla humanistów¹¹. Książkę rozpoczyna na karcie 2^r list dedykacyjny Campanusa do kardynała Franciszka Piccolominiego Todeschini (1439 – 1503), biskupa Sieny (późniejszego Piusa III), bratanka Piusa II (Encasza Sylwiusza), Zbiór obejmuje 58 żywotów. Każdy z nich poprzedzony jest wstępem tłumacza zredagowanym w formie listu. Dzieło rozpoczyna żywot Tezeusza w tłumaczeniu Franciszka Philelphusa, kończą zaś dzieje Karola Wielkiego opracowane przez Donata Acciaiola.

Na pierwszej i ostatniej karcie inkunabulu pojawiają się rękopiśmienne notatki proveniencyjne, które pozwalają na zidentyfikowanie pierwszego właściciela voluminu. Zapiski te brzmią: na f. 1 – *Joannis esticampianis sum* (fot. 4) oraz na f. 513 – *Johan[fn]is Sommerfelt sum*, (fot. 6) i nie pozostawiają one wątpliwości co do jego tożsamości. Książka ta należała do Jana Sommerfelda Starszego (inne wersje nazwiska: Aesticampianus, Rak) († 1501), Pochodził on z miejscowości Sommerfeld (obecnie Lubsko) w Dolnych Łużycach. Był jednym z ważniejszych profesorów uniwersytetu Jagiellońskiego a wcześniej jej absolwentem. W latach 1479 – 1485/6 studiował na Wydziale Sztuk Wyzwolonych, gdzie uzyskał stopień bakałarza a potem mistrza. Następnie na tym wydziale wykładał do końca życia. Zasłynął jako jeden z pierwszych propagatorów humanizmu w Polsce. Jako taki prowadził wykłady z pism Arystotelesa, z klasyków: Cycerona *De amicitia*, Seneki *Epistulae ad Lucilium* oraz ze współczesnych mu humanistów. Szczególnie interesowała Somerfelda wymowa i epistolografia, którą wykładał według Augustyna Datusa i Franciszka Nigra. Sommerfeld był związany z kręgiem humanistycznym swoich czasów. Należał do *Sodalitas Literaria Vistulana*, Przyjaźnił się i przez wiele lat korespondował z Konradem Celtsisem. Uważał go, obok Filipa Kallimacha za swojego mistrza¹². Jedną z zasług Sommerfelda, było zgromadzenie wspaniałej biblioteki, kompletowanej jako warsztat badawczy. Jej najbardziej istotną częścią była kolekcja dzieł klasyków łacińskich, Ojców Kościoła i humanistów¹³. Każdą książkę opatrywał rękopiśmiennymi notatkami proveniencyjnymi w brzmieniu takim, jak na omawianym egzemplarzu (fot. 5)¹⁴, dzięki czemu są one łatwe do identyfikacji. Niektóre z tych podpisów zostały opublikowane przez

¹⁰ M. Nowodworski, *Encyklopedia Kościelna, podług teologicznej encyklopedii Wetzera i Weltego*, Warszawa 1874, t. 2, s. 100-101.

¹¹ Gruchała, *Iucunda Familia Librorum*.

¹² M. Zwiercan, *Sommerfeld Jan Starszy*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, Warszawa 2004, t. 40/3, z. 166, s. 469-470.

¹³ W. Szelińska, *Biblioteki profesorów Uniwersytetu Krakowskiego w XV i początkach XVI wieku*, Wrocław 1966, s. 152-175.

¹⁴ Tamże, s. 153.

Władysława Wisłockiego, dając możliwość porównań¹⁵. W jaki sposób Sommerfeld mógł nabyć ten tom pozostaje zagadką. Mógł go sprowadzić na zamówienie do Krakowa, ale mógł też nabyć je osobiście w Strasburgu, gdzie sam wydał jedno ze swoich dzieł – *Grammatica Petrii Heliae utilissima, veri Prisciani imitatoris [...]* Strasburg 1497, M. Flach.

Najprawdopodobniej Sommerfeld oprawę swoich skarbów zlecał w Krakowie. Żywoty Plutarcha oprawione są w deskę obciążoną brązową skórą. Obydwie wykładziny ozdobione są ślepym wyciskiem z motywem owocu granatu w lustrze i z różycami i orłami w bordiurze. O tym, iż jest to obstalunek Sommerfelda świadczyć może porównanie z drugą książką z jego kolekcji, której posiadaniem szczyli się biblioteka BU KUL (fot. 7). Jest to jedyny w Polsce egzemplarz dzieła Joannesa Grastonusa *Lexicon Graeco – Latinum*, drukowany w Vincenzie przez Dionynysiusa Bertochusa 10 listopada 1483, in folio (IP 1802), również opatrzony notatką proveniencyjną: *Johannis Sommerfeld sum*¹⁶. Jego oprawa zdradza, bez wątpienia, pochodzenie z jednego warsztatu. Zastosowany wzór ornamentu, a przede wszystkim forma tłoków są te same.

Większość zachowanych woluminów, w tym i Plutarch na marginesach noszą liczne notatki, pisane ręką właściciela, świadczące o wnikliwej lekturze. W przypadku naszego egzemplarza szczególną uwagę czytającego zwróciły żywoty: Tezeusza, Romulusa, Ligurgusa, Solona, Numy Pompiliusza, Cycerona, Arystotelesa i Homera. Na kartach, na których pojawiają się te żywoty, marginesy pokryte są całym szeregiem uwag i notatek, jak też licznymi podkreśleniami i wskazaniem tekstu. Zbadanie tych notatek i porównanie ich z zachowanym dorobkiem naukowym Sommerfelda niewątpliwie pozwoli na lepsze poznanie ich genezy.

Ten wspaniały księgozbiór w całości został zapisany Kolegium Większemu Uniwersytetu Krakowskiego, stąd też większość zachowanych inkunabułów Sommerfelda znajduje się tam do dnia dzisiejszego. Niestety, długi jakie pozostawił (słynął z opieki nad scholarami), sprawiły, iż wykonawcy testamentu: Michał Falkner z Wrocławia, Jan Heydecke z Dąbia i Leonard Wyszkowski musieli niektóre książki spieniężyć, o czym wzmiankują akta rektorskie¹⁷. Dzięki temu właśnie pewne pozycje, w tym zapewne obie posiadane przez BU KUL trafiły do obiegu bibliofilskiego. Dzieło Plutarcha w XIX wieku, znalazło się w posiadaniu znanego krakowskiego działacza, kolekcjonera i bibliofila Piotra hrabiego Moszyńskiego (1800 – 1879)¹⁸. Książka posiada oznaczenia jego biblioteki w postaci pieczętek z numerem inwentarzowym na pierwszej karcie i naklejki z numerem

¹⁵ W. Wisłocki, *Incunabula Typographica bibliothecae Universitatis Jagiellonicae Cracoviensis*, Cracoviae 1900, s. 555, 559, 370-371 nn.

¹⁶ M. Kunowska, *Katalog Inkunabułów Biblioteki Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego*, „Archiwa Biblioteki i Muzea Kościelne”, 36 (1978) s. 115; sygn. XV.197.

¹⁷ Acta Rect. I nr 1901, 1903-4, 1907-8, 1910, cyt. za: Szelińska, *Biblioteki profesorów*, s. 175.

¹⁸ B. Łopuszański, *Moszyński Piotr*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, t. 22, Wrocław 1977, s. 129, 132.

regalu i półki na grzbiecie (193/S.VII/p.6). W roku 1923 Jerzy hrabia Moszyński (1847 – 1924)¹⁹, syn Piotra, przekazał cały księgozbiór Bibliotece młodej wtedy uczelni lubelskiej²⁰. Dzięki temu wzbogaciła się ona o szereg cennych i ważnych dla nauki dzieł. W sumie dar Moszyńskiego obejmował ponad 3162 starodruków. Część z nich zdołano jeszcze przed II wojną światową wstępnie opracować. Kazimierz Piekarski, zbierając materiały do planowanego Katalogu Inkunabułów, dokonał inwentaryzacji inkunabułów BU KUL. Zachowała się z niej rękopiśmienna notatka. Jej oryginał znajduje się w Bibliotece Narodowej w Warszawie, zaś fotokopia w BU KUL²¹. W tej inwentaryzacji uczony wymienił 16 inkunabułów, bez podawania ich tytułów a jedynie oznaczając je numerami bibliografii Haina i Copingera, oraz podając zapiski proveniencyjne i skrótowe informacje dotyczące oprawy. W przypadku ostatniego – 16 numeru – będącego omawianym egzemplarzem Piekarski podaje numer w bibliografii Haina – 13124; notatki: *Johannis Sommerfelt sum*, *Jonannis Esticampiani sum*, informację o pieczętkach Pawła (sic!) Moszyńskiego i Jerzego Moszyńskiego, oraz skrótowy opis okładki, którą określa jako krakowską z XV w.

Biblioteka KUL w czasie wojny szczęśliwie nie poniosła większych strat. Niemniej trudne warunki lokalowe i brak wykwalifikowanego personelu powodowały, iż opracowanie starych druków przebiegało powoli i mogły się zdarzać pewne pomyłki²². Można więc przypuszczać, iż wobec braku jakiegokolwiek daty wydania, osoba opracowująca volumin wołała określić go jako druk z XVI wieku, nie mając dostatecznych podstaw do rozpoznania w nim inkunabułu. Pomyłka ta wydaje się być bardziej zrozumiała, jeśli zwróci się uwagę, iż podstawowa dla inkunabułów bibliografia czyli Hain, notuje to dzieło pod tytułem *Vitae illustrium virorum sive Parallelae*, który w tekście *expresis verbis* nie jest wyrażony.

Tak więc, gdy po wojnie przystąpiono do opracowywania *Incunabula Poloniae*, BU KUL nie została wymieniona wśród kolekcji posiadających to dzieło²³, N.B również określane tytułem *Vitae illustrium virorum sive Parallelae*. Zostało ono zanotowane pod numerem 4500, zaś w tomie 2, obejmującym uzupełnienia i indeksy, na podstawie inwentaryzacji Piekarskiego, dzieło to zostało zakwalifikowane, pod nr 1912, jako zaginione w czasie II wojny światowej²⁴, co, na szczęście, okazało się nieprawdą.

¹⁹ A. Gałos, E. Kozłowski, *Moszyński Jerzy*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, t. 22, s. 119-120.

²⁰ M. Kunowska, *Selekcja Starych Druków*, „Archiwa Biblioteki, Muzea Kościelne”, 23 (1971) s. 147-158

²¹ W czytelni Starych Druków pod sygnaturą D.270.

²² Kunowska, *Selekcja Starych Druków*, s. 147-158

²³ *Incunabula quae in bibliothecis poloniae asservantur*; red. A. Kawecka-Gryczowa, Wrocław 1970, t. I, cz. 2, s. 759, nr 4500; Posiadają je również: w Krakowie: Biblioteka Jagiellońska, Biblioteka OO. Karmelitów Trzewickich na Piasku (def.), Biblioteka Księży Misjonarzy (def.), w Warszawie: Biblioteka Główna Uniwersytetu Warszawskiego (def.).

²⁴ *Incunabula quae in bibliothecis poloniae asservantur*, t. 2, Addenda indices, s. 386, nr 1912;

W chwili obecnej, inkunabuł został w BU KUL wstępnie opracowany. Uzupełniono drukowany katalog inkunabułów BU KUL, autorstwa Marii Kunowskiej²⁵, dostępny w czytelni starych druków, jak też opracowano karty do katalogu inkunabułów: alfabetycznego, typograficznego i chronologicznego.

Kończąc te rozważania chciałbym podkreślić wielką satysfakcję z rozwiązania tej zagadki, ale przede wszystkim radość, iż *Plutarchus Historiographus Liber de viris clarissimis*, zachowany w doskonałym stanie, i zdawało by się spisany już na straty, nie stał się jednak, jak wiele innych dzieł pastwą brunatnego i czerwonego terroru (kolory, niewinne kolory – pisał Herbert). Jako taki może więc na nowo służyć nauce polskiej. Już Wacława Szelińska, badaczka księgozbiorów profesorów krakowskich zastanawiała się jakie dzieła i jakiej treści, zostały od biblioteki Sommerfelda odłączone²⁶. W przypadku naszego inkunabułu badacze kultury renesansowej mają na powrót możliwość sięgnięcia do jego treści.

książka ta zaginęła również z Biblioteki OO. Karmelitów Trzewickowych na Piasku w Krakowie, Biblioteki Narodowej w Warszawie i z Biblioteki Kapitulnej we Włocławku.

²⁵ Kunowska, *Katalog Inkunabułów*.

²⁶ Szelińska, *Biblioteki profesorów*, s. 175.

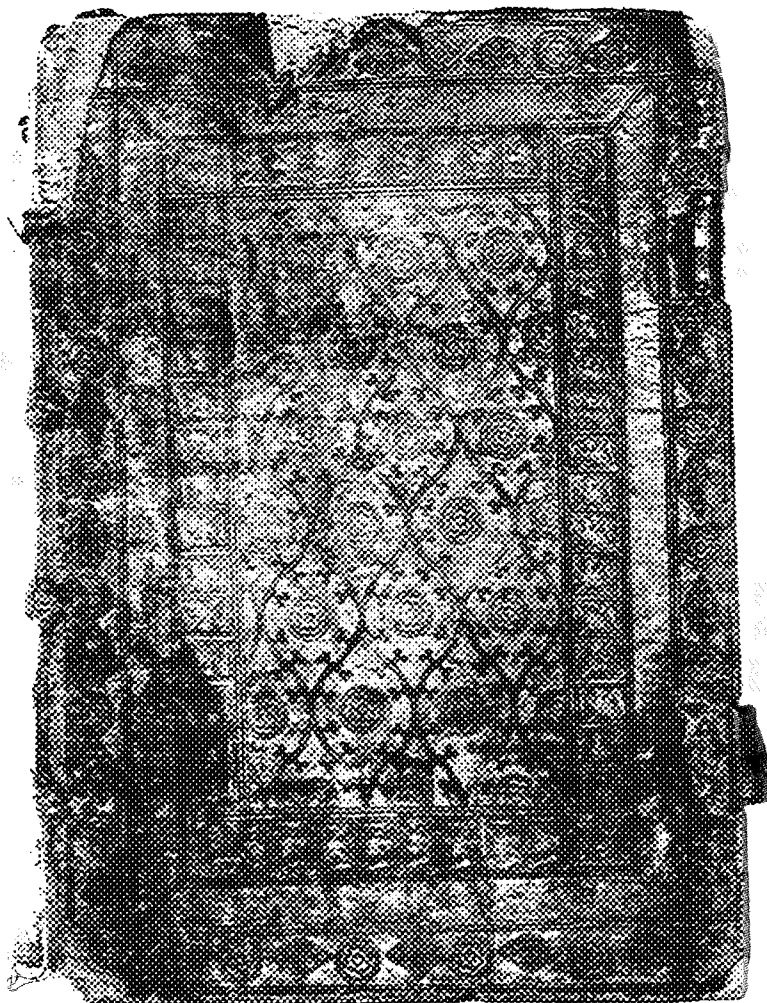
DIE „VITEN“ PLUTARCHS AUS DER BÜCHERSAMMLUNG
VON JOHANNES SOMMERFELD. EIN BEITRAG
ZUR GESCHICHTE DER BIBLIOTHEK DER PROFESSOREN
DER JAGIELLONEN-UNIVERSITÄT IM MITTELALTER

Zusammenfassung

Der Artikel behandelt eine Inkunabel aus den Beständen der Universitätsbibliothek der Katholischen Universität Lublin: *Plutarchus Historiographus Liber de viris clarissimis: E greco sermone in latinum divisio plurimu[m] interpretationibus virorum illustrium translatus*, redigiert von Johannes Campanus († 1477) und gedruckt um 1472 in Straßburg von Adolf Rusch († 1489). In dem für Polen grundlegenden Katalog: *Incunabula quae in bibliothecis poloniae asservantur*, hrsg. von A. Kawecka-Gryczowa, Wrocław 1970, wird dieses Buch unter der Nr. 1912 als während des 2. Weltkrieges verschollen und nicht wieder aufgefunden erwähnt. In Wirklichkeit befand es sich jedoch die ganze Zeit über in der Universitätsbibliothek der Katholischen Universität Lublin, wo es alledings irrtümlich als anonymes Druck aus dem 16. Jahrhundert katalogisiert wurde. Die im vorliegenden Artikel präsentierten Forschungsergebnisse ermöglichten ihre Wiedereingliederung in den wissenschaftlichen Buchverkehr.

Dieses Buch ist deshalb so wertvoll, weil es eines der ersten Beispiele für die Anwendung der Antiqua im Druck – in einem von Adolf Rusch entworfenen Letterschnitt - sowie eines der ersten Beispiele für die Edition klassischer Autoren in humanistischer Bearbeitung darstellt. Vom Gesichtspunkt der polnischen Kultur besteht der besondere Wert dieses Werkes darin, daß es dem 1501 verstorbenen Johannes Sommerfeld dem Älteren (auch Aesticampianus genannt) gehörte. In der Inkunabel finden wir seine eigenhändige Unterschrift in zwei Versionen seines Namens. Dieser Professor der Krakauer Akademie war einer der Propagatoren des Humanismus in Polen. Auf den Seiten dieses Werkes befinden sich neben den einzelnen Viten Anmerkungen von seiner Hand, welche davon zeugen, daß ihm dieses Buch in seiner wissenschaftlichen Arbeit eine große Hilfe war. Heute wurde das Buch unter der Signatur XV.265 in den Bestand der Inkunabeln der Universitätsbibliothek der Katholischen Universität Lublin aufgenommen.

Aus dem Polnischen übersetzt von Herbert Ulrich

Fot. 1. Inkunabul XV.265 – *Plutarchus Historiographus Liber de viris claris simis: E greco sermone in latinum divisio plurimoru[m] interpretationibus vivorum illustrium translatus* (fot. Iwona Kasiura)

Epistola Epistolae poetae In vitam atq; gesta Theoci viri clarissimi incipit feliciter

Plutarchi Historiographi graeci liber De viris clarissimis: E greco sermone in Latinam Dieris plurimorum interpretationibus viroz illustrium translatus incipit.

Epistola Philoſophi poetae In vitam atq; gesta Theoci viri clarissimi incipit feliciter

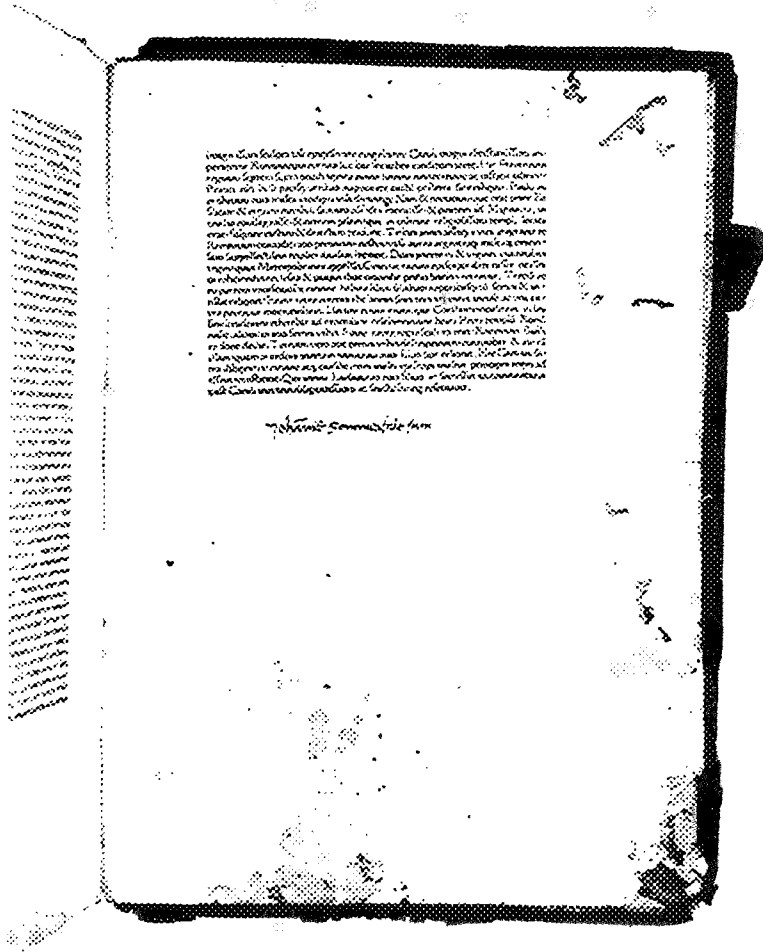
RISCCS PHILOSOPHOS tam grecos q̄ latinosis quid laude dignum eorum modestia vigilando heterarū mumerotis quādoq; mandassent cogitasse legereus: vel amicitias suis: vel regius viris illud deducisse vt & illos laude gloriaq; immortal afficerent: & libros eorū auctoritate quadam illustrarent. Quod nō modo Platonem & Aristotelem ac Plinonem & Virgilium: verū etiam diuinae rebus scriptores Hieronimum & Augustinū fecisse reperimus. Quorum & li alteri de rebus diuinae humaniq; scripserunt: tamen viroz virtuti quibus est diuinae prospexisse arbitramur. Nam & res egeogae gestas: lucem ad exemplum dherare expromebant. & virtutem illorum gustus libros suos dedicarunt claram & laudibus celebratam efficiebant. Quod si in monte Olimpo illos qui aut cetera aut salu ceteros accesserit: premis ac pceoniis extollentes die putabōn quibus laudibus: quibus litterarum: monumentis dignos iudicabimus: qui consilio ac

Fot. 2. Początek tekstu, z widocznym tytułem, miejscem na domalowanie inicjału oraz charakterystyczną literą R (fot. Iwona Kasiura)

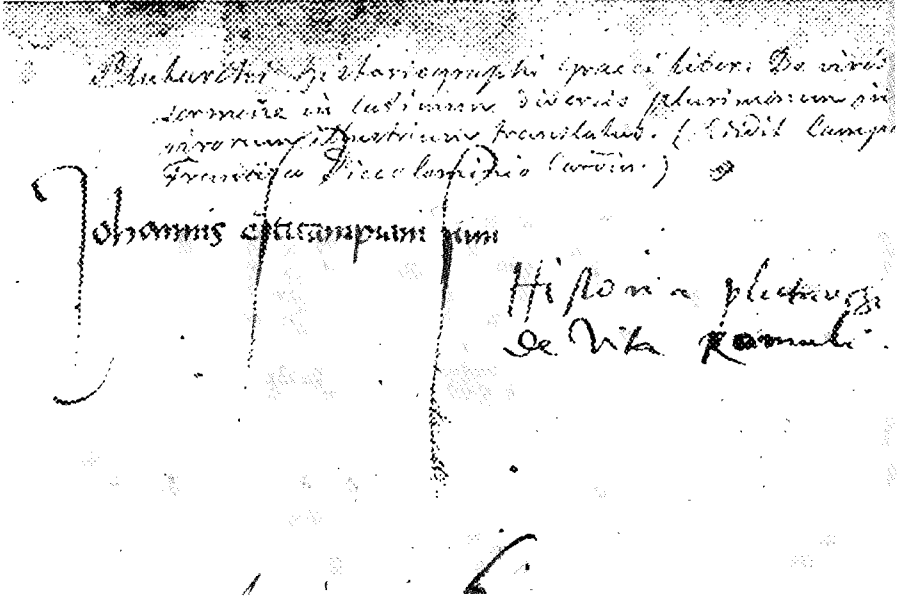
liberabit de corpore mortis hui⁹. Recte factonix quinto fundamēto inferiē. Nam corp⁹ nostrū quinq; sensibus subsistere certum est. Sextus sardius qui ex integro sanguini coloris est. martirū gloriam significat: de qua dicitur. Preciosa i conspectu dñi mors sanctorum eius: merito sexto loco positus cū dñs noster & sexta etate seculi incarnatus. & sexta feria sit pro totius mūdi salute crucifix⁹ Septimus crisolus⁹. Crisolitus lapis quasi aurum fulger. scintillas habens ardentes. Cui⁹ specie figurant bi q intellectu supne veracq; sapientie fulgentes verba exhortacōis i pximos v̄l etiā virtutū signa quasi scintillas ignis effundūt. Quoz & arator ait. Mentib⁹

R-PRINTER: 103

Fot 3. Catalogue of Books printed in the XVth Century now in the British Museum, London 1963. Fascimiles, parts I – III, plansza V, typ 103.

Fot. 6. Podpis właściciela na ostatniej karcie – Johan[us] Sommerfelt sum
(fot. Iwona Kasiura)

Fot. 4. Podpis właściciela na 1 karcie – Johannis esticampiani sum (fot. Iwona Kasiura)

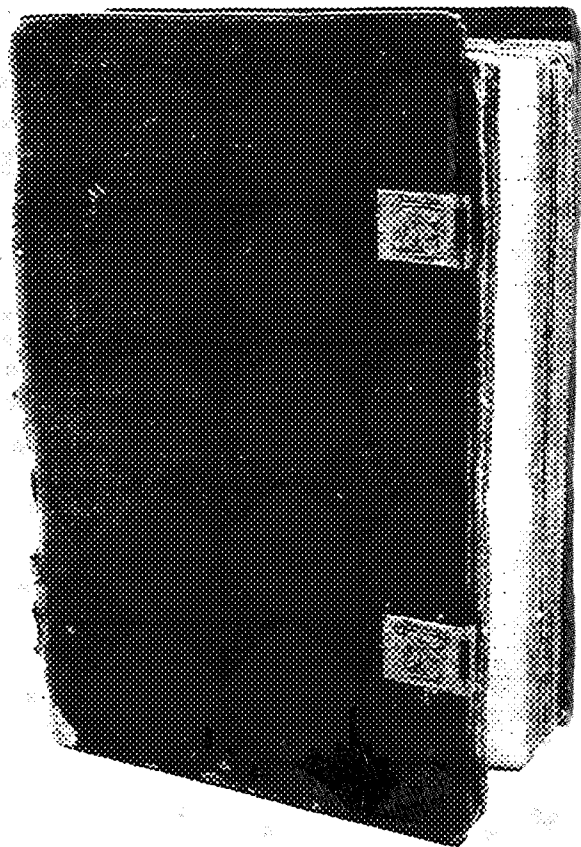
Pauli Marsi. Venetiis, Baptista Tortius
a Neocastro impr. curavit, 1482 IX
Kalend. Januar., fol., ff. nn. 194, sign.
aii—Riii, typ. rom.

Incun. 1299, cf. Hain 12-238. -- Una com-
pactus liber
cum 3 aliis *Johannis Sommerfelt sum*
(1299—1302).
ex legato mgri

Sommerfeld-Aesticampiani, cum ejus autographo
»Iohannis Sommerfelt sum«, item cum ejus mo-
nogram-
mate et
alio auto- *et Joannis Esticampiani sum*
grapho

»I. E. Ioannis Esticampiani sum« et cum ex-
aratis in tegumentis Leone in scuto, Joh. Lwo-

Fot. 5. Wiśtock W., Incunabula Typographica biblio-
tecaae Universitatis Jagiellonicae Cracoviensis,
Cracoviae 1900, s.555 – przykłady podpisów
Sommerfelda.

Fot. 7. Okładka Inkunabułu XV.197: Joannes Grastonus, *Lexicon Graeco-Latinum*, drukowany w Vincenzie przez Dioninysiusa Bertochusa 10 listopada 1483, in folio (IP 1802) (fot. Iwona Kasiura)